

*Az erdélyi dékánkanonoki tisztség betöltése
az Árpád- és az Anjou-korban*

A dékánkanonok az a káptalani tisztségviselő, aki a testület jogi és gazdasági ügyeit intézi, s akit a kanonokok évente választanak maguk közül.¹ A köztudatban róluk élő kép forrásai a kanonoki testületek fennmaradt státútumai,² melyek közül az 1334. évi zágrábi (és az ennek alapján megfogalmazott 1374. évi váradi), az eгри (1478/1480), a váradhegyfoki (1497) és a pozsonyi (1521) tartalmaz a helybeli dékánkanonokra vonatkozó előírásokat, míg az 1397. évi esztergomi vizitációs jegyzőkönyv a dékánok feladatkörét ellátó *divisorokkal* foglalkozik.³ Természetesen egyik szabályzat sem abszolút átfogó jellegű, mindegyikük eltérő módon tárgyalja a kérdéskört, más-más helyi problémára keresve a megoldást, így a szakirodalom többnyire a különféle normatívák összegzésével próbálja körvonalazni a tisztségre és betöltőire vonatkozó tudnivalókat.

Míg azonban első körben, az általános körkép felvázolása során az „átlagterközelítés” rendjén van, módszertanilag annál inkább kifogásolható, ha az egyes káptalanok modern monográfusai minden további nélkül rávetítik az így kapott képet az adott testületre. Valószínű ugyanis, hogy – miként a vármegyék esetében⁴ – itt sincs két egyformán működő intézmény, illetve, hogy a késő középkorra vonatkozó eredmények nem vetíthetők vissza a korábbi századokba. Nagy vonalakban nyilván mindenhol ugyanazt találjuk, de a fenti eljárás éppen a helyi – esetenként igencsak meghatározó – sajátosságokat fedné el, és egy pontosabb összkép kialakítását akadályozná meg. Másfelől pedig a tényleges működés mindenhol többé-kevésbé eltér a szabályok által felvázolt ideáltípustól. A fenti két szempont szerint tehát szükséges minél több kanonoki testület működését és tagságát önmagában, az okleveles adatok figyelembevételével (is) vizsgálni, mert csak így léphetünk tovább a dékánkanonoki intézmény megismerésében.

Az alábbiakban e vizsgálódás egyes vonatkozásait a XIII–XIV. századi erdélyi káptalan kapcsán szeretném bemutatni. A célterület megválasztását a személyes érintettség mellett az is indokolja, hogy az eddigi behatóbb elemzésekhez⁵ viszonyítva különleges (nem dunántúli) intézményről és különleges (nem későközépkori) időszakról van szó. További előnyt jelent, hogy a korszakra vonatkozó erdélyi okleveles anyag szinte teljesen feltárt,⁶ témám szempontjából pedig különösen annak volt jelentősége, hogy a káptalan privilegialis okleveleinek méltóságsorában rendszeresen feltüntették az aktuális dékánkanonok nevét (ami máshol a XIV. század közepe után már inkább kivételnek számít, mint-

¹ MÁLYUSZ 1971. 64–65.

² Felsorolásukat lásd SOLYMOSI 1992. 137–140.

³ E szabályzatok kiadásai közül az alábbiak estek kezem ügyébe: Váradi, 1374 (DOCROMHIST C, XIV. 681–728.); Esztergom, 1397 (KOLLÁNYI 1901.); Eger, 1478/1480 (SOLYMOSI 1992.); Váradhegyfok, 1497k (BUNYITAY II. 209–213.); Pozsony, 1521 (KNAUZ 1866.).

⁴ Vö. C. TÓTH 2008. 7.

⁵ KÖBLÖS 1994. (a budai, győri, esztergomi és pozsonyi káptalanról, 1440–1526); FEDELES 2005. (a pécsi káptalanról, 1354–1526); KRISTÓF 2008 (a váradi káptalanról, 1440–1526).

⁶ Átfogó, teljességre törekvő kiadványok: EOKM I–III. (1023–1359, regeszták); DOCROMHIST C, X–XV. (1351–1380, *in extenso* szövegkiadások). Ezek mellett néhai Jakó Zsigmond (1916–2008) szívélyes engedélyével lehetőségem volt az ő kéziratossági regesztáit is átnézni, melyet utólag is hálásan köszönök neki.

sem szabálynak). Így a XIII. század végétől az erdélyi dékánkanonoknak szinte hiánytalan névsora állítható össze (az 1317 és 1387 közti 70 évben csak háromból nem ismerjük a dékán nevét!),⁷ ami már lehetővé teszi, hogy szilárd következtetéseket vonjunk le a tisztség működésére vonatkozólag.

Ugyanakkor a választott intézmény és kor jelentős nehézségeket is hordoz magában. Tágabb értelemben ilyen az előmunkálatok hiánya⁸ vagy az azonosítási nehézségek. Közlelebről pedig súlyos hiányosság, hogy az erdélyi káptalannak nem maradt fenn statútuma (bár minden bizonnyal létezett). Így esetünkben a szokásoshoz képest fordított utat kell bejárni: a szórt adatokból megismert működésből következtetni a hajdani eszményre és szabályokra. E kirakójáték során – persze a kellő óvatossággal – útmutatóként használhatók a többi káptalan statútumai.

1. A dékánválasztás időpontja

A dékánt – mint tudjuk – évente választották, melynek időpontja egy adott káptalanban rögzített volt, testületenként azonban nagy eltéréseket tapasztalhatunk. A váradhegyfoki társaskáptalanban újévkor, Váradon nagyböjt második (*Reminiscere*) vasárnapján, Győrött, Pozsonyban és talán Budán Szent Györgykor (április 24.), Veszprémben július 13-án, Egerben július 15-én (később itt is április 24-én), Zággráiban és Esztergomban Szent Lőrinc előestéjén (augusztus 9.; Esztergomban ez később június 13-ra módosult), Székesfehérvárott pedig Szent István- király napján (augusztus 20.) került sor a választásra.⁹ Semmiféle rendszert (sem védőszenhez, sem földrajzi elhelyezkedéshez, sem időszakokhoz köthetőt) nem tudunk felfedezni a fenti kavalkádban, így le kell mondanunk arról, hogy káptalanunk esetében már külső analógiával eldöntsük a kérdést.

Marad tehát az a lehetőség, hogy a dékánválasztás időpontját a Függelékben közölt archontológiai táblázat felhasználásával határozzuk meg. A választásra nyilván a korábbi dékán utolsó és utódjának első említése között került sor. Csak a legszűkebb időközöket említve: 1312-ben április 19. és augusztus 28., 1313-ban április 27. előtt, 1320-ban március 26. és június 2., 1323-ban február 1. és május 5., 1325-ben április 20. és május 30., 1329-ben április 10. és július 27., 1330-ban április 24. és június 8., 1347-ben március 21. és június 20., 1351-ben február 7. és május 8., 1353-ban április 7. és május 30., 1372-ben május 2. és 23., 1386-ban május 1. és szeptember 20. között váltotta fel az új dékán a régit.¹⁰ Ezek alapján pedig Gyulafehérvárott a tisztújítást – csakúgy mint Pozsonyban, Győrött s később Egerben is – a középkori év egyik kitüntetett napján: Szent György vértanú ünnepén (április 24.), vagy (talán csak az 1340-es évektől?) inkább ennek oktávája (május 1.) körül tartották.¹¹ Ugyanerre utalnak azok az időpontok, mikor a dékánságot üresedésben

⁷ Az erdélyi dékánok listáját 1387-ig a Függelékben közlöm, melyre a továbbiakban külön nem hivatkozok.

⁸ Az erdélyi egyházmegye esetében még olyan pozitívista szellemű összefoglalással sem rendelkezünk, mint legtöbb magyarországi társánál.

⁹ BUNYITAY II. 212.; DOCROMHIST C. XIV. 708.; KNAUZ 1866. 537.; SOLYMOSI 1992. 141–142.; KÖBLÖS 1994. 17–18.; ESZTJKV 11–12.; FEDELES 2005. 60.

¹⁰ Az a furcsaság, hogy 1361. eleje és 1362. vége közötti két évben három dékánkanonokkal (Borsa nb László, Péter kézdi főesperes, Székesfehérvári Miklós) is találkozunk, azzal magyarázható, hogy az 1362. május elején megválasztott Péter az év derekán vagy őszén meghalt, így ismét *electiot* kellett tartani.

¹¹ Néha (pl. 1346-ban) egy-egy dékánkanonok hivatalviselése túllépi e kereteket, ami az esetleges rendkívüli körülmények mellett a méltóságsorok konzervatív voltával is magyarázható, vagyis azzal, hogy a hiteleshelyi kancellária némi késéssel frissítette ezeket: minthogy nem használták épp minden nap (így 1318. május 21. és július 13. közötti két hónapban hat privilegialis oklevelet állítottak ki, vö. GYÖRFFY 1983. 1129–1133), a tisztújítás utáni napokban megszokásból becsúszhatott a régi dékán neve (ld. alább).

találjuk (1364. április 30., 1377. május 3., illetve 1382. május 4.¹²), illetve az a tény, hogy az 1318. május 21-én kiállított privilégium írnoka először még a régi dékánt: Adorjánt említi a méltóságsorban, s csak utóbb javítja át nevét a nemrég megválasztott Miklósséra.¹³

Az április végi–május eleji időpont azonban a jelek szerint nem érvényes a XIV. század második évtizede előtti időkre, hiszen Gerendi Saul 1291. augusztus 4. után, de még az év vége előtt váltotta fel Pétert, János 1298. szeptember 13. és 1299. március 27. között Miklóst, aki (másodszer megválasztva) 1302. szeptember 4. és 1303. március 7. között foglalta el „Székely” János helyét.¹⁴ Ami arra a megállapításra vezet, hogy ekkoriban még az év legvégén (november 25.–december 25.) került sor a dékánválasztásra.

A régi gyakorlatról az újra való átmenet¹⁵ mindenképpen 1303 és 1311 között ment végbe, valószínűleg az 1307–1310. évi püspökválasztási bonyodalmak¹⁶ következményeként. Ugyanis Monoszló nb. Péter erdélyi püspök 1307. november 27-én bekövetkezett halála után a káptalan összeült megválasztani utódját, de Kán nb. László erdélyi vajda, aki saját kiskorú fiát szeretne volna a püspöki székben látni, az öregebb kanonokokat a káptalan épületében fogságba ejtette, azokat pedig, akik a gyulafehérvári szerzetesrendekhez menekültek, ugyancsak összefogatta. Néhány nap múlva ugyan feltételeesen elengedte a foglyokat, majd január 7-ére ismét összehívva a kanonokokat, szabályellenesen (a szavazatok megszámálása nélkül) megválasztatta fiát, és oklevelet állíttatott ki a *postulator*ról, majd lefoglalta a püspöki és káptalani javakat.¹⁷ Látható, hogy az elhúzódo és botrányos püspökválasztás épp a dékáni tisztújítás kikövetkeztetett időpontjára esett, amelyre így valószínűleg nem kerülhetett sor!

A vajda a továbbiakban ugyan – a jelek szerint – már nem korlátozta a tagok személyes szabadságát és a testület hétköznapi életét,¹⁸ ám a zavaros idők nem értek véget: 1308. február 19-én a sebesi szászok rohanták meg a székesegyházat,¹⁹ s egy időre talán káptalan hiteleshelyi működése is megszűnt.²⁰ A helyzet csak utóbb normalizálódott, Gentilis pápai legátus megérkezése és a belpolitikai helyzet változása nyomán.²¹ 1309. július 19-én, hosszú szünet után említenek ismét erdélyi dékánkanonokot Éliás személyében, aki által a vajda megüzente, hogy nem ragaszkodik fia püspökségéhez, és szabad választást enged.²² A fentiek ismeretében feltételezhető, hogy 1307 decembere helyett csak 1308. vagy még inkább 1309. április végén kerülhetett sor dékánválasztásra, és utóbb ez a tisztújítási időpont állandósult.²³

¹² DL 97793; DocROMHIST C, XV. 173.; TelOkl I. 203. Az 1337. január 13-án jelzett üresedés (EOKM II. 921. sz.) háttérben bizonyára valami különleges esemény (pl. Adorján dékán lemondása vagy lemondatása) áll.

¹³ EOKM II. 294. sz.

¹⁴ Az időpontokat itt nem magyarázhatjuk a régi dékánok esetleges elhalálozásával: amellett, hogy ez ilyen gyakran amúgy is valószínűtlen lenne, mindhármukkal találkozunk még a későbbiekben.

¹⁵ A dékánválasztási időpont megváltozása nem ment kivételszámban: láthattunk rá példát fennebb Esztergom és Eger esetében.

¹⁶ Vö. MONVAT I/2. 154–177.

¹⁷ MONVAT I/2. 155., 161.

¹⁸ 1308. május 1-jén veszi át a káptalan Nagylak neki örökül hagyott felét (EOKM II. 81. sz.), december 2-án – már a szász dékánóságokkal kezdett perre készülve – oklevelet írat át (EOKM II. 92. sz.).

¹⁹ MONVAT I/2. 208.

²⁰ Nem ismerjük egyetlen ilyen jellegű oklevelét sem 1308-ból vagy 1309. elejéről (vö. EOKM II.). Az így támadt úrt a kolozsmonostori konvent (melynek 1308-ból ismert az első hiteles kiadványa) próbálta betölteni (EOKM II. 84. sz.).

²¹ 1308. december 20-án a testület már tiltakozni mer a vajdai önkény ellen a pápai auditorok előtt.

²² MONVAT I/2. 155–156., 174–175.

²³ Hogy miért nem tértek vissza a régi gyakorlathoz, nehéz megmondani: a váltás ténye viszont kétségtelen.

2. A dékánok újraválasztása

A XIV. századi belső szabályzatok általában tiltották ugyanazon személy újraválasztását: Zágrábban négy évig „pihentették” a lejárt mandátumú dékánt, Váradon már csak a hivatalviselését követő évben nem lehetett újraválasztani (ám mindkét testület esetében kivételt tehettek, ha a választás egyhangú volt).²⁴ Az a tény viszont, hogy szükség volt tiltásra, már önmagában arra utal, hogy a dékán megbízatásának újabb évre történő megerősítése nem volt ritka jelenség, legalábbis a fenti intézményekben.

Mit írhatott elő az erdélyi káptalan feltételezhető szabályzata e kérdéskörben? Erre ismét csak a gyakorlat megvizsgálásával következtethetünk. Ha az egymást követő évek dékánjaira összpontosítunk, azt találjuk, hogy a 94 ismert dékáni évben 22 alkalommal (23,4%) az előző év tisztségviselőjét látjuk viszont.²⁵ Sőt, többször előfordult, hogy valaki három egymást követő éven át töltötte be a dékánkanonokságot (1302–1305: Krakkói Miklós; 1337–1340: Pál; 1347–1350: Gyalui Miklós; 1383–1386: Lőrinc fia: Péter), az 1379 és 1383 közti négy évben pedig folyamatosan Péter kolozsi főesperes volt a dékán, ami más-hol szinte példátlan! Bár kivételek mindig vannak, egy esetlegesen létező, a dékánok újraválasztását tiltó előírás ilyen mértékű áthágását nem tarthatjuk valószínűnek – ilyen tehát, úgy vélem, elméletileg sem lehetett az erdélyi káptalannál.²⁶

Érdemes most a kérdést a dékánkanonokok személye felől is megvizsgálni, mert így a jelenség okára is fény derülhet. Az a 94 év, amelyből ismerjük a gyulafehérvári dékánkanonok nevét, 37 személy között oszlik meg, ami azt jelenti, hogy egy főre átlagosan $94/37 = 2,54$ év, azaz 2–3 tisztségviselés esik – jóval több, mint más testületekben.²⁷ Legtöbbször – tízszer! – (Gyalui?) Miklós hunyadi, majd kolozsi főesperest választották meg, őt követi Péter kolozsi főesperes hét, Adorján kézdi főesperes hat, Pál ugocsai, majd krasznai főesperes és György fia Miklós szolnoki főesperes öt-öt mandátummal. Ők öten (ami a dékánok 13,5%-a) az ismert dékáni évek 35,1%-át töltötték be, ami a tisztségnek egy szűk csoport általi kisajátítása felé mutat.²⁸

Még nyilvánvalóbb ez a tendencia, ha az egyes, mintegy félnemzedéknyi hosszúságú alkorszakokat tesszük vizsgálatunk tárgyává. Azt találjuk, hogy 1285–1297 között András, 1297–1313 között pedig (Krakkói?) Miklós és Gergely kiemelkednek a mezőnyből mandátumaik számát tekintve. 1313–1325 között nincs ilyen személyiség, de 1325–1344 közötti hosszú időszakot szinte teljesen lefedik Adorján kézdi, Pál ugocsai, majd krasznai, és Salamon hunyadi, majd tordai főesperesek (a dékáni évek 26,3% + 26,3% + 21,1%, összesen: 73,6%-val). 1344–1357 között (Gyalui?) Miklós kolozsi főesperes (61,5%), 1357–1375 között György fia: Miklós szolnoki és Borsa nembeli László telegdi, majd dobokai főesperes (27,8%, ill. 22,2%, összesen: 50%), 1375–1387 között pedig Péter kolozsi főesperes és Lőrinc fia Péter örkanonok (41,7%, illetve 33,3%, összesen: 75%)

²⁴ KÖBLÖS 1994. 17.; DOCROMHIST C, XIV. 709.

²⁵ Az újraválasztások időbeli eloszlása arra utal, hogy ez csak 1300 után jött gyakorlatba, csúcspontját a század derekán érte el, majd utána csekély mértékben visszaesett.

²⁶ Az, hogy egy tiltó rendelkezés mennyire kihatott a gyakorlatra, a késő középkori Pozsony példája mutatja, ahol az 1521. évi statútum előírta, hogy minden kanonok sorra kell kerüljön (KNAUZ 1866. 321–324.) – itt egyszer sem fordult elő azonnali újraválasztás. Ellenben Győrött és Pécssett a XIV. századi erdélyihez hasonló „repetázási” aránnyal (az évek 25%, illetve 22,7%-a) találkozunk (KÖBLÖS 1994. 17.; FEDELES 2005. 271.).

²⁷ Sajnos csak jóval későbbi adatokkal vethetjük össze: 1440–1526 között Székesfehérvárott (ahol egyszerre két dékán volt hivatalban) ez az arány $76/44 = 1,72$; Győrött $32/17 = 1,88$; Pozsonyban $43/35 = 1,22$ (KÖBLÖS 1994. 18.); 1354–1526 között Pécssett pedig $22/12 = 1,83$ (FEDELES 2005. 61.).

²⁸ Pécssett a dékánviselt személyek 16,6%-a, Székesfehérvárott 15,9%-a sajátította ki a dékáni évek mintegy 35%-át, ami az erdélyihez hasonló arány. Győrött és Pozsonyban jóval kisebb (20,6%, ill. 20,8%) koncentrációt figyelhetünk meg (vö. KÖBLÖS 1994. 259., 261., 263.; FEDELES 2005. 61., 271.).

bizonyultak a legtöbbször újraválasztott dékánoknak. Az idő előrehaladtával egyre inkább megfigyelhető az a gyakorlat, hogy egy-egy generáción belül a mandátumok 50–75%-át azon egy-két-három rátermett kanonokra bízják, aki épp akkor élte legaktívabb életszakaszát, és nyilván szívesen járt el a testület magánügyeiben.

A gyakori újraválasztások okára a szakirodalom már alighanem megtalálta a választ: egyfelől a potenciális jelöltek köre szűkült, hiszen már a XIV. században jelenséggé vált, hogy több kanonok nem tartózkodott a káptalanban, a jelenlevők közül pedig többen a hiteleshelyi feladatok ellátásával voltak lefoglalva; másfelől pedig minden káptalan nyilvánvalóan szívesebben látott olyan személyt gazdasági és jogi ügyei intézésénél, aki mindkét téren adottságokkal rendelkezett és már bizonyított.²⁹

3. Párhuzamosan viselt tisztségek

Az ismert státútumok nem tiltották, hogy olyasvalakit válasszanak dékánná, aki már méltóságot vagy egyéb hivatalot tölt be a káptalanban, sőt az 1478. évi egri szabályzat kifejezetten említi, hogy a dékánt az egyszerű kanonokok vagy a méltóságot viselők (*in dignitate constitutus*) közül választják.³⁰ Mégis az tűnne természetesnek, hogy ezt a sok fáradozással és nyügget járó hivatást inkább a mesterkanonokok vállalják, hiszen ők elvben jobban rászorulnának a dékánúság nyújtotta jövedelemkiegészítésre, míg a más bevételekkel is rendelkező *dignitariusok* vagy főesperesek inkább csak a plusz terhet látták volna benne.³¹

Azonban a XIV. századi Gyulafehérváron, egyelőre csak az 1317 utáni (Anjou-kori) dékánnévsort tanulmányozva, meglepő eredményre jutunk: a betöltője neve szerint ismert 67 dékáni évben 53-ban (79,1%) a dékán egyúttal egy főesperességet is irányított. Ráadásul még csak nem is a legkisebb jövedelemmel rendelkező *archidiaconatusok*³²: a legtekintélyesebbek (Gyulafehérvár, Küküllő) ugyan valóban nem szerepelnek listánkon, de a legszegényebbek (Kraszna, Hunyad, Kézdi) aránya sem túl magas (17,5/ 53), és inkább a közepesen tehetősekkel találkozunk.³³ A főespereseken kívül még két alkalommal (3%) éneklőkanonok, négyszer (6%) örkanonok töltötte be a dékáni tisztséget, összesen tehát az esetek több mint 88%-ában egyszerű kanonoknál tekintélyesebb személy.³⁴ Még dékánviselt mesterkanonokok közt is többségben voltak azok, akik nemcsak egyszerű javadalmat birtokoltak, hanem gazdagabb plébániákat (Kolozsvár, Pián, Segesd, Igen) is.

Az 1315 előtti időkben látszólag egészen más a helyzet: a 27 ismert esetben csak 8 alkalommal (29,6%) szerepelnek főesperesek a dékánkanonokok sorában (*dignitariusok* egyszer sem, plébános-kanonokok kétszer). Ez az arány azonban félrevezető, mert ekkoriban a méltóságsorban többnyire nem volt szokás kiírni a dékánkanonokok egyéb viselt

²⁹ KÖBLÖS 1994. 17–18. Arra már nehezebb válaszolni, hogy mégis miért tiltották az újraválasztást.

³⁰ SOLYMOSI 1992. 147.

³¹ Ezen előfeltevésünket látszik megerősíteni a pécsi arány, ahol az ismert 22 dékáni évből mindössze négyet (18,2%) töltött be egy éneklőkanonok és két főesperes (FEDELES 2005. 61., vö. 271. is).

³² A főesperességek bevételére egyrészt az 1317 és 1320 közötti pápai adóztatás becsléseiből (MONVAT I/1 31–36.), másrészt az 1332–1337 között az erdélyi kanonokok (köztük a főesperesek) fizette pápai tized nagyságából, továbbá a plébániás helyek számából (vö. MONVAT I/1 90–144.) következtethetünk (minden plébánia 1 fertó, illetve 1 Ft *cathedraticumot* fizetett az illetékes főesperesnek éves körútjakor, ld. MÁLYUSZ 1971. 83.).

³³ Ugyanígy a távolság sem jelentett szelekciós tényezőt (nem is jelenthetett, hiszen a főesperesek többsége általában a káptalanban vagy családi birtokain tartózkodott, s csak évente egyszer volt köteles kiszállni „terrepre”): bár a legtávolabbiak (Szatmár, Ugocsa) valóban ritkán bukkannak fel (1-1 alkalommal), leggyakrabban nem a székesegyház környékén székelő (Hunyad, Torda, Küküllő), hanem az észak-erdélyi *archidiaconatusok* (Szolnok, Doboka és főként Kolozs) vezetőit láthatjuk a dékánok sorában.

³⁴ A legtöbbször újraválasztott személyek is az ő soraikból kerültek ki.

tisztségét, melyekről csak véletlenül, más oklevelekből szerzünk tudomást.³⁵ Mégis, ha a főesperes-dékánok aránya netán ekkor is meghaladta az 50%-ot, valószínűleg nem érte el a későbbi 79,1%-ot.³⁶ 1315 után tehát nemhogy csökkent volna a méltóság- és tisztségviselők érdeklődése a dékánok iránt, hanem az valamiért épp felértékelődött a szemükben.

Ennek okát azonban egyelőre nem tudni. Lehet, hogy a dékáni tisztség valamiféle 1315 körül végrehajtott reformja áll a háttérben, melynek nyomán a funkció presztízse és jövedelme annyira megnőtt, hogy az még a jómódú, nem túl elfoglalt és a főesperesek érdeklődését is felkeltette, és cserében a vele járó terheket is készek voltak felvállalni.

A fenti kérdőjelek egyben jól mutatják azt is, hogy pusztán statisztikák révén a mélyebb okokat nem lehet megismerni: ehhez a tisztséget betöltők csoportjának behatóbb szociológiai elemzése szükséges, amire azonban most nem keríthetünk sort.

BIBLIOGRÁFIA

- AOKLT Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia 1301–1387. Szerk. Kristó Gyula—Blazovich László—Géczi Lajos—Almási Tibor—Kőfalvi Tamás—Tóth Ildikó—Makk Ferenc—Piti Ferenc—Sebők Ferenc. I–XV (1301–1331), XVII (1333), XIX–XX (1335–1336), XXIII–XXVII (1339–1343), XXXI (1347). Budapest–Szeged 1990–2007.
- BUNYITAY BUNYITAY VINCE: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. I–III. Nagyvárad 1883–1884.
- C. TÓTH 2008. C. TÓTH NORBERT: Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban. Nyíregyháza 2008.
- DF Magyar Országos Levéltár, Mohács Előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény
- DL Magyar Országos Levéltár, Mohács Előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár
- DOCROMHIST C Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania, vol. X–XV (1351–1380). Sub redacția: acad. Stefan Pascu, etc. București 1977–2007.
- EOKM Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzé teszi Jakó Zsigmond. I–III (1023–1359). Budapest 1997–2008.
- ESZTJKV Az esztergomi székeskáptalan jegyzőkönyve. Registrum capituli cathedralis ecclesiae Strigoniensis (1500–1502, 1507–1527). Közzéteszi: Solymosi László. Budapest 2002.
- FEDELES 2005. FEDELES TAMÁS: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526). Tanulmányok Pécs történetéből 17. Pécs 2005.
- GYÖRFFY 1983. GYÖRFFY GYÖRGY: Gyulafehérvár kezdetei, neve és káptalanjának registruma. *Századok* 117 (1983). 1103–1134.
- KÁLLT A nagykállói Kállay család levéltára. (Az oklevelek és egyéb iratok kivona-

³⁵ Bertalan tordai és Gerendi Saul tordai főesperességéről vagy Pál apoldi plébániájáról a káptalan érdekében végzett tevékenység (ügyvédkedés birtokperben, oklevél átírása, stb.) során szerzünk tudomást (EOKM I. 328, 440. sz.; DF 277193), van úgy, hogy akkor sem: Bertalant 1276-ban csak dékánnak mondják, s csak a századok 1277. januárjában végrehajtott gyulafehérvári pusztításakor tudjuk meg, hogy épp a küküllői főesperességet töltötte be (EOKM I. 345, 349. sz.). Éliás hunyadi és Gergely szolnoki főesperességére csak az 1309. évi püspökválasztási jegyzőkönyv világít rá (MONVAT I/2. 157–159). A párhuzamosan viselt tisztség következetesen való jelzése csak 1313-ban került bevezetésre a káptalani írásműhelyben: Benedek dékán április 27-én jelző nélküli, május 29-én viszont már kolozsvári plébánosként szerepel (EOKM II. 207–208. sz.).

³⁶ Dékánúsága idején Pál apoldi és Benedek kolozsvári plébános, továbbá „Székely” János biztosan csak meszterkanonok volt, ahogy – amennyiben azonosításunk helyes – Krakkói Miklós és Alvinci János is. Így dékáni éveik aránya (14,8–37 %) meghaladta a később tapasztalt 12%-nyit.

- tai.) Szerk. Szentpétery Imre. I–II. (1224–1386). Budapest 1943. (A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság kiadványai 1–2. sz.)
 KNAUZ 1866. KNAUZ NÁNDOR: Balbi Jeromos, II. Lajos tanára. *Magyar Sion* 4 (1866) 244–261., 321–327.
 KOLLÁNYI 1901. KOLLÁNYI FERENC: Visitatio capituli E. M. Strigoniensis anno 1397. *Történelmi Tár* 1901. 71–106., 239–272.
 KÖBLÖS 1994. KÖBLÖS JÓZSEF: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12. Budapest 1994.
 KRISTÓF 2008. KRISTÓF ILONA: A váradi káptalan személyzete 1440–1526 között, Debrecen 2008. (PhD-tézis, kézirat).
 MÁLYUSZ 1971. MÁLYUSZ ELEMÉR: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Budapest 1971.
 MONVAT Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyar okirattár. I/1. *Collectorum Pontificorum in Hungaria*. Pápai tizedszedők számadásai 1281–1375. (Fejérpataky László bevezető tanulmányával.) Bp. 1887. I/2. *Acta legationis cardinalis Gentilis*. Gentilis bíbornok magyarországi követségének okiratai 1307–1311. (Pör Antal bevezető tanulmányával.) Budapest 1885. [reprint: 2000.]
 SOLYMOSI 1992. SOLYMOSI LÁSZLÓ: Az egri káptalan dékánválasztási statútumai. *Levéltári Közlemények* 63 (1992) 137–156.
 TELOKL Codex diplomaticus sacri Romani imperii comitum familiae Teleki de Szék. A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. Szerk. Barabás Samu. I–II (1206–1526). Budapest 1895.
 UB ZIMMERMANN, FRANZ – WERNER, CARL – MÜLLER, GEORG – GÜNDISCH, GUSTAV – GÜNDISCH, KONRAD: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I–VII (1191–1486). Hermannstadt, Bukarest 1892–1991.

FÜGGELÉK³⁷

Név	Párhuzamos tisztség	Kimutatható hivatalviselés	Eszmei hivatalviselés
³⁸ Kázmér mgr (1–2.)	?	1268.s.d.–1269.s.d. ³⁹	1267.XII–1269.XII?
.....
Bertalan (1.)	tordai fesp	1274.VI.25 előtt ⁴⁰	[1270–1272]??
.....
Bertalan (2.)	küküllői fesp	1276.[IX.14. előtt] ⁴¹	1275.XII–1276.XII?
.....
Marcell	?	1286.[III.19.k] ⁴²	1285.XII–1286.XII
(Alvinci?) János (1.)	-	1287.s.d. ⁴³	1286.XII–1287.XII
Pál	<i>apoldi plb</i>	1288.X.27 ⁴⁴	1287.XII–1288.XII
András (1.)	?	1289.s.d. ⁴⁵	1288.XII–1289.XII
?	?	-	1289.XII–1290.XII
Péter mgr (1.)	?	1291.VIII.4–1291.s.d. ⁴⁶	1290.XII–1291.XII
Gerendi Saul mgr	[tordai fesp]	1291.s.d.–1292.s.d. ⁴⁷	1291.XII–1292.XII
András (2.)	?	1292.s.d. ⁴⁸	1292.XII–1293.XII
Péter mgr (2.)	kolozsi fesp	1294.s.d. ⁴⁹	1293.XII–1294.XII
?	?	-	1294.XII–1295.XII
András (3.)	?	1296.s.d. ⁵⁰	1295.XII–1296.XII
?	?	-	1296.XII–1297.XII
(Krakkói?) Miklós (1.)	-	1298.II.23–X.13 ⁵¹	1297.XII–1298.XII
(Alvinci?) János (2.)	-	1299.III.27 ⁵²	1298.XII–1299.XII
Éliás mgr (1.)	?	1300.VII.1 ⁵³	1299.XII–1300.XII
[Demjén nb?] Benedek	?	1301.X.20 ⁵⁴	1300.XII–1301.XII
„Székely” János (1.)	-	1302.IX.4 ⁵⁵	1301.XII–1302.XII
(Krakkói?) Miklós (2–4.)	-	1303.III.7–1305.XI.25 ⁵⁶	1302.XII–1305.XII

³⁷ Rövidítések: f = fia, fesp = főesperes, éneklők = éneklőkanonok, k = körül, mgr = magister, nb = nembeli, örkk = örkanonok, plb = plébános.

³⁸ A Miklós dékánkanonokot említő 1268. évi oklevél minden bizonnyal hamisítvány (lásd EOKM I. 272. sz.).

³⁹ EOKM I. 270–271., 279. sz.

⁴⁰ EOKM I. 328. sz. (A jelzett időpontban már csak volt dékán).

⁴¹ EOKM I. 345. sz.

⁴² EOKM I. 422. sz.

⁴³ EOKM I. 432. sz.

⁴⁴ EOKM I. 440. sz.

⁴⁵ EOKM I. 456. sz.

⁴⁶ EOKM I. 485., 488–489., 491. sz.

⁴⁷ EOKM I. 495–496., 510–511. sz.

⁴⁸ EOKM I. 512. sz.

⁴⁹ EOKM I. 531–532. sz.

⁵⁰ EOKM I. 555–557. sz.

⁵¹ EOKM I. 433. sz. (Az oklevél dátuma – épp archontológiai okokból – 1298-ra helyesbítendő), 573. sz.

⁵² EOKM I. 576. sz. Az 1299. IX. 21-i oklevél méltóságsorát nem vettük figyelembe, mert hibásan nevezi meg az örkanonokot (EOKM I. 584. sz.), így gyanú alá esik.

⁵³ EOKM I. 595–596. sz.

⁵⁴ EOKM II. 9. sz.

⁵⁵ EOKM II. 18. sz.

⁵⁶ AOKLT I. 361. sz.; EOKM II. 48. sz.

AZ ERDÉLYI DÉKÁNKANONOKI TISZTSÉG BETÖLTÉSE AZ ÁRPÁD- ÉS AZ ANJOU-KORBAN

Gergely (1–2.)	[szolnoki fesp]	1306.XI.18–1307.XI.1 ⁵⁷	1305.XII–1308.V.1?
?	?	-	1308.V.1–1309.V.1?
Éliás mgr (2.)	hunyadi fesp	1309.VII.19–24 ⁵⁸	1309.V.1–1310.V.1?
?	?	-	1310.V.1–1311.V.1
Gergely (3.)	[szolnoki fesp]	1311.V.7–1312.IV.19 ⁵⁹	1311.V.1–1312.V.1
„Székely” János (2.)	-	1312.VIII.28– 1312.XI.11 ⁶⁰	1312.V.1–1313.V.1
Benedek (1.)	<i>kolozsvári plb</i>	1313.IV.27–V.29 ⁶¹	1313.V.1–1314.V.1
?	?	-	1314.V.1–1315.V.1
?	?	-	1315.V.1–1316.V.1
?	?	-	1316.V.1–1317.V.1
Adorján mgr (1.)	kézdi fesp	1317.VI.29–VII.8 ⁶²	1317.V.1–1318.V.1
Miklós mgr (1–2.)	tordai fesp	1318.V.21–1320.III.26 ⁶³	1318.V.1–1320.V.1
Péter mgr	szolnoki fesp	1320.VI.2 ⁶⁴	1320.V.1–1321.V.1
Domokos (1–2.)	dobokai fesp	1321.V.1–1323.II.1 ⁶⁵	1321.V.1–1323.V.1
Adorján mgr (2.)	kézdi fesp	1323.V.5–1324.III.14 ⁶⁶	1323.V.1–1324.V.1
Benedek (2.)	<i>kolozsvári plb</i>	1324.X.9–1325.IV.20 ⁶⁷	1324.V.1–1325.V.1
Pál mgr (1.)	ugocsai fesp	1325.V.30–XII.6 ⁶⁸	1325.V.1–1326.V.1
„Szőke” János mgr	ózdai fesp	1326.XII.10 ⁶⁹	1326.V.1–1327.V.1
Salamon mgr (1–2.)	hunyadi, ill. tordai fesp	1327.V.10–1329.IV.10 ⁷⁰	1327.V.1–1329.V.1
Pál mgr (2.)	krasznai fesp	1329.VII.27–1330.IV.24 ⁷¹	1329.V.1–1330.V.1
[Szentgyörgyi?] István (Lőrinc f)	<i>piáni plb</i>	1330.VI.8 ⁷²	1330.V.1–1331.V.1
Adorján mgr (3.)	kézdi fesp	1331.V.17–1332.IV.10 ⁷³	1331.V.1–1332.V.1
?	?	-	1332.V.1–1333.V.1
Salamon mgr (3.)	tordai fesp	1334.II.17 ⁷⁴	1333.V.1–1334.V.1
Gyalui Miklós mgr (1– 2.)	hunyadi fesp	1334.VII.4–1336.IV.8 ⁷⁵	1334.V.1–1336.V.1
Adorján mgr (4.)	kézdi fesp	1336.IX.23–X.18 ⁷⁶	1336.V.1–1337.I
üresedés		1337.I.13 ⁷⁷	

⁵⁷ EOKM II. 52., 71. sz.

⁵⁸ MONVAT I/2. 170., 159.

⁵⁹ EOKM II. 184., 197. sz.

⁶⁰ EOKM II. 201–202. sz.

⁶¹ EOKM II. 207–208. sz.

⁶² EOKM II. 276., 278. sz.

⁶³ EOKM II. 294., 361. sz.

⁶⁴ EOKM II. 370. sz.

⁶⁵ AOKLT VI. 109. sz.; EOKM II. 448. sz.

⁶⁶ EOKM II. 452., 478. sz.

⁶⁷ EOKM II. 506., 516. sz.

⁶⁸ EOKM II. 520., 546. sz.

⁶⁹ EOKM II. 579. sz.

⁷⁰ EOKM II. 593., 644. sz.

⁷¹ EOKM II. 657., 674. sz.

⁷² EOKM II. 678. sz.

⁷³ EOKM II. 704–705., 746. sz.

⁷⁴ EOKM II. 796–797. sz.

⁷⁵ EOKM II. 814., 891. sz.

⁷⁶ EOKM II. 907., 912. sz.

⁷⁷ EOKM II. 921. sz.

Pál mgr (3–5.)	krasznai fesp	1337.X.10–1340.III.3 ⁷⁸	1337.I–1340.V.1
Adorján mgr (5–6.)	kézdi fesp	1340.VII.11–1341.IX.5 ⁷⁹	1340.V.1–1342.V.1
Salamon mgr (4.)	tordai fesp	1343.IV.3 ⁸⁰	1342.V.1–1343.V.1
Óbudai Bulcsú mgr	szatmári fesp	1344.III.17–18 ⁸¹	1343.V.1–1344.V.1
[Gyalui?] Miklós mgr (3–4.)	kolozsi fesp	1344.VI.3–1346.V.5 ⁸²	1344.V.1–1346.V.1
„Nagy” László mgr	-	1347.I.13–III.21 ⁸³	1346.V.1–1347.V.1
[Gyalui?] Miklós mgr (5–7.)	kolozsi fesp	1347.VI.20–1349.XII.15 ⁸⁴	1347.V.1–1350.V.1
Péter (1.)	kézdi fesp	1351.I.4–II.7 ⁸⁵	1350.V.1–1351.V.1
Benedek (1–2.)	- , éneklők	1351.V.8–1353.IV.7 ⁸⁶	1351.V.1–1353.V.1
[Gyalui?] Miklós mgr (8.)	kolozsi fesp	1353.V.30–XII.13 ⁸⁷	1353.V.1–1354.V.1
Benedek (3.)	éneklők	1354.VIII.28 ⁸⁸	1354.V.1–1355.V.1
[Gyalui?] Miklós mgr (9–10.)	kolozsi fesp	1355.XI.7–1357.III.3 ⁸⁹	1355.V.1–1357.V.1
László mgr	hunyadi fesp	1357.VIII.27–1358.III.24 ⁹⁰	1357.V.1–1358.V.1
Miklós mgr (György f) (1.)	szolnoki fesp	1358.VII.7 ⁹¹	1358.V.1–1359.V.1
Borsa nb László mgr (1.)	telegdi fesp	1359.V.19–1359.IX.17 ⁹²	1359.V.1–1360.V.1
Miklós mgr (György f) (2.)	szolnoki fesp	1360.XII.30 ⁹³	1360.V.1–1361.V.1
Borsa nb László mgr (2.)	dobokai fesp	1361.VII.17 ⁹⁴	1361.V.1–1362.V.1
Péter mgr (2.) ⁹⁵	kézdi fesp	1362.V.26 ⁹⁶	
Szécsi Miklós (Simon/Salamon f)	ózdai fesp	1362.XI.11 ⁹⁷	1362.V.1–1363.V.1
„Tót” Tamás mgr (1.)	hunyadi fesp	1363.XII.9 ⁹⁸	1363.V.1–1364.V.1
üresedés		1364.IV.30 ⁹⁹	
?	?	-	1364.V.1–1365.V.1
Miklós mgr (György f)	szolnoki fesp	1365.VIII.1–1367.I.13 ¹⁰⁰	1365.V.1–1367.V.1

⁷⁸ EOKM II. 956., III. 9. sz.⁷⁹ EOKM III. 24., 70. sz.⁸⁰ EOKM III. 124. sz.⁸¹ EOKM III. 190., 192. sz.⁸² EOKM III. 204., 329. sz.⁸³ EOKM III. 367., 373. sz.⁸⁴ EOKM III. 398., 550. sz.⁸⁵ EOKM III. 582., 590. sz.⁸⁶ EOKM III. 604., 710. sz.⁸⁷ EOKM III. 718., 737. sz.⁸⁸ EOKM III. 763. sz.⁸⁹ EOKM III. 815., 892. sz.⁹⁰ EOKM III. 949., 999. sz.⁹¹ EOKM III. 1027. sz.⁹² EOKM III. 1073., 1088. sz.⁹³ DocROMHIST C, XI. 591.⁹⁴ DL 96380.⁹⁵ Alighanem még hivatalviselése alatt meghalt.⁹⁶ DocROMHIST C, XII. 78.⁹⁷ DocROMHIST C, XII. 109.⁹⁸ DocROMHIST C, XII. 197.⁹⁹ DL 97793.

AZ ERDÉLYI DÉKÁNKANONOKI TISZTSÉG BETÖLTÉSE AZ ÁRPÁD- ÉS AZ ANJOU-KORBAN

(3–4.)			
Péter (1.)	kolozsi fesp	1367.X.12 ¹⁰¹	1367.V.1–1368.V.1
Borsa nb László mgr (3.)	dobokai fesp	1368.VIII.25 ¹⁰²	1368.V.1–1369.V.1
Miklós mgr (György f) (5.)	szolnoki fesp	1369.XI.4–9 ¹⁰³	1369.V.1–1370.V.1
„Tót” Tamás mgr (2.)	hunyadi fesp	1370.VI.3–1371.III.20 ¹⁰⁴	1370.V.1–1371.V.1
Péter (2.)	kolozsi fesp	1371.X.4–1372.V.2 ¹⁰⁵	1371.V.1–1372.V.1
Borsa nb László mgr (4.)	dobokai fesp	1372.V.23–1372.VI.1 ¹⁰⁶	1372.V.1–1373.V.1
László mgr (András f) (1–2.)	<i>segedi plb</i>	1373.V.1–1375.III.14 ¹⁰⁷	1373.V.1–1375.V.1
?	?	-	1375.V.1–1376.V.1
Péter (Lőrinc f) (1.)	örkk	1377.I.18 ¹⁰⁸	1376.V.1–1377.V.1
üresedés		1377.V.3 ¹⁰⁹	
László	-	1377.VI.16–VIII.22 ¹¹⁰	1377.V.1–1378.V.1
László	<i>igeni plb</i>	1378.XI.22–1379.IV.17 ¹¹¹	1378.V.1–1379.V.1
Péter (3–5.)	kolozsi fesp	1379.IX.24–1382.I.16 ¹¹²	1379.V.1–1382.V.1
üresedés		1382.V.4 ¹¹³	
Péter (6.)	kolozsi fesp	1382.VII.9–XII.5 ¹¹⁴	1382.V.1–1383.V.1
Péter (Lőrinc f) (2–4.)	örkk	1384.I.13–1386.V.1 ¹¹⁵	1383.V.1–1386.V.1
Péter (7.)	kolozsi fesp	1386.IX.20 ¹¹⁶	1386.V.1–1387.V.1

¹⁰⁰ DL 30665 (ld. még DL 36543 is); DocRomHist C, XIII. 309.

¹⁰¹ DL 36908.

¹⁰² DocRomHist C, XIII. 542.

¹⁰³ DL 30702; KÁLLT II. 1631. sz.

¹⁰⁴ DocRomHist C, XIII. 780., XIV. 13.

¹⁰⁵ DocRomHist C, XIV. 82., 200.

¹⁰⁶ DocRomHist C, XIV. 222., 219.

¹⁰⁷ DocRomHist C, XIV. 360., 542.

¹⁰⁸ DocRomHist C, XV. 109.

¹⁰⁹ DocRomHist C, XV. 173.

¹¹⁰ DocRomHist C, XV. 254., 311.

¹¹¹ DocRomHist C, XV. 514., 548.

¹¹² DocRomHist C, XV. 636.; DF 278743.

¹¹³ TELOKL I. 203.

¹¹⁴ Ub II. 558., 559.; DF 255011.

¹¹⁵ Ub II. 586.; Szeben v lt, Nemesi iratok nr. 2.

¹¹⁶ TELOKL I. 215. = Ub II. 607.